

سخن ناشر

حکمای اسلامی آنگاه که حقایق ناب را به واسطه عقل و یا شهود به چنگ آورده‌اند، آن را در قالب برهان عقلی و یا گزارش عرفانی در فلسفه و عرفان اسلامی عرضه کرده‌اند. دانش‌آموختگانی که سالیانی در فلسفه سیر کرده و براهین عقلی را به خوبی فهم کنند و نیز سالکانی که در عرفان نظری غور کرده و به مجاہدت با نفس پردازند، همچون تشنگانی با این حقایق مواجه شده، آن را بر سر سفره زندگانی خویش حاضر کرده و با آن زیست می‌کنند. با این حال، عموم مردم از این حقایق ناب بی‌بهره خواهند ماند، چراکه لازمه درک این حقایق، فهم براهین عقلی و داشتن تصویر صحیح از شهودات عرفانی است که کاری بس مشکل بوده و لازمه‌اش داشتن تحصیلات عالی در حوزه فلسفه و عرفان اسلامی است.

راه چاره در تنزیل این حقایق به زبانی ساده و همه‌فهم، به دور از اصطلاحات فنی و دقیق علمی است. از این‌رو داستان یکی از بهترین قالب‌ها برای تحقیق چنین امری است؛ داستان‌هایی تمثیلی و رمزی! در این نوع داستان‌ها اگرچه ممکن است خواننده به عمق حقیقت ناب - آنچنان که در فضای علمی وجود

دارد - نرسد، با این حال، با اصل حقیقت آشنا شده و با اندک تأملی در رموز داستان می‌تواند در حد وسع، به فهم خویش عمق ببخشد.

در سنت اسلامی حکیمان متاله بسیاری از روش داستان‌های تمثیلی و رمزی استفاده کرده و سعی نموده‌اند حقایق ناب فلسفی و عرفانی را در قالب داستان به گوش مردم برسانند. شیخ شهید، شهاب‌الدین سهروردی یکی از آن حکیمان است. او در رساله‌های متعدد از جمله لغت موران این امر را برعهده گرفته و در قالب داستان‌هایی بسیار دلنشیں حقایق ناب سلوکی را منعکس کرده است. گذشت زمان و تغییرات در مسئله زبان و نیز وجود برخی عبارات فنی، فهم این داستان‌ها را برای مخاطب امروزی دشوار کرده است. از این‌رو لازم است اساتید فلسفه و عرفان اسلامی به شرح و توضیح این رسائل داستانی بپردازند.

شرح رساله لغت موران شیخ اشراف که توسط استاد آیت‌الله سید یدالله یزدان‌پناه^{الله} ارائه شده و به لطایفی در سلوک نام گرفته است، در راستای این امر مهم است. امید است این اثر در انتشارات آل احمد^{الله} گامی مبارک برای ایجاد جریانی در شرح آثار داستانی دیگر باشد.

انتشارات آل احمد^{الله} بر خود لازم می‌داند از استاد گرانقدر، حکیم متاله، حضرت آیت‌الله سید یدالله یزدان‌پناه^{الله} تشکر و قدردانی نماید. همچنین لازم می‌داند از حجج اسلام سید محمد حسین سعیدی حسینی - که زحمت تدوین و نگارش اثر را برعهده داشتند -، دکتر رضا درگاهی‌فر - که زحمت بازبینی اثر را برعهده داشتند - و مهدی صداقت، معاون پژوهش مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات که زحمت آماده‌سازی اثر را برعهده داشتند - کمال تشکر را به عمل آورد.

علی‌رستمی

مدیر انتشارات آل احمد^{الله}

سخن مؤسسه

حکیمان مسلمان در سنت اسلامی از شیوه‌های گوناگونی برای انتقال مباحث حکمی بهره گرفته‌اند. یکی از این شیوه‌ها، استفاده از قالب داستان‌های رمزی تمثیلی است. استفاده از این شیوه در سنت‌های پیش از سنت اسلامی ریشه دارد و نمونه‌هایی از آن در جریان ترجمه وارد سنت اسلامی شده است. فیلسوفان مسلمان با بهره‌گیری از این شیوه، علاوه بر انتقال مفاهیم و نگاه‌های کلان هستی‌شناختی به مخاطبانی گسترده‌تر، امتدادها و لوازم تربیتی سلوکی متنوعی را نیز در آن اشباع نموده‌اند. بدین‌سان با بهره‌گیری از این شیوه نگارش، ظرفیتی نو و بدیع در انتقال پیام‌های تربیتی-سلوکی در ضمن گزاره‌های کلان هستی‌شناسانه گشوده شد و مباحث دانشی صرف، رنگی خیال‌انگیز پیدا کرد و همراه با طراوتی ویژه مخاطب را به صحنه کنش برمده از آن معرفت کشانید.

شیخ الرئیس ابن‌سینا و شیخ شهاب‌الدین سهروردی دو چهره شاخص از فیلسوفان مسلمان هستند که رساله‌های متعددی را در این راستا به نگارش درآورده‌اند. این شیوه در میان عارفان مسلمان نیز به نحوی امتداد یافت و در آن

بستر دانشی نیز آثاری از این دست نگاشته شد.

اثر حاضر با محور قرار دادن یکی از رساله‌های رمزی تمثیلی شیخ اشراق، یعنی رساله لغت موران، به شرح و تبیین آن متناسب با عموم حکمت دوست‌تان، همت گماشته و با تمرکز بر بیان نکته‌ها و لطایف سلوکی آن، اثری نغزو و سورآفرین پدید آورده است.

این اثر در اصل برآمده از درس ایت‌الله یزدان پناه الله حفظة در شهر آمل تدریس نموده‌اند. در ادامه جناب حجت‌الاسلام والمسلمین سعیدی حسینی تدوین نهایی آن را بر عهده گرفتند و در این مسیر جناب حجت‌الاسلام والمسلمین درگاهی فرنیز در ارتقای اثر، ایشان را یاری دادند. مؤسسه آموزشی پژوهشی نفحات از همه این سوران و به ویژه از استاد محترم کمال تشکر را دارد. امید است این اثر بتواند در انتقال میراث حکمی اسلامی و نکات تربیتی سلوکی آن مؤثراً فتد و زمینه‌ساز شکل‌گیری جامعه‌ای توحیدی و درنهایت تمدن نوین اسلامی باشد؛ ان شاء الله.

مهدی صداقت

معاون پژوهش موسسه آموزشی و پژوهشی نفحات

فهرست اجمالی

۳۵	فصل اول / ضرورت مناسبت برای سلوک الى الله
۵۵	فصل دوم / تجرد نفس انسانی
۸۷	فصل سوم / ملاقات خداوند با گذر از دنیا
۱۰۵	فصل چهارم / جان انسان، جام جهان نما
۱۴۵	فصل پنجم / ریاضت، شرط رهایی از نفس اماره
۲۰۷	فصل ششم / اشتیاق سالک به عالم نور و نزاع دنیاطلبان با او
۲۵۳	فصل هفتم / کتمان سرّ، شرط سلوک
۲۸۷	فصل هشتم / غفلت از خود، مانع اصلی سلوک
۳۳۵	فصل نهم / فنای عارفان
۳۸۵	فصل دهم / زدودن زنگار از دل به طور کلی برای رسیدن به فنا
۴۱۹	فصل یازدهم / کاستی های سلوک در مراحل نهایی منجر به فنا
۴۳۷	فصل دوازدهم / فنا؛ محو، نه نابودی اشیا

فهرست تفصیلی

۵	— سخن ناشر
۷	— سخن مؤسسه
۲	— پیشگفتار
۲۵	— مقدمه
۲۵	— نگاهی گذرا به زندگی شیخ اشرف
۲۷	— درباره رساله لغت موران
۲۷	— روش تمثیلی در عرضه معارف معنوی
۲۸	— روش رمزی تأویلی در عرضه معارف معنوی
۳۱	— سرآغاز رساله
۲۸	— وجه نامگذاری رساله

فصل اول

ضرورت مناسبت برای سلوک الى الله

— متن داستان نخست

۳۸

- شرح

۴۲	اثر لقمهٔ حلال و حرام بر جان آدمی
۴۵	نفى اتحاد با خداوند متعال
۴۶	نتیجه‌گیری شیخ اشراق از داستان موران
۵۰	مراتب ایمان
۵۱	اهمیت و جایگاه معرفت در سلوک
۵۴	—
	- حاصل سخن

فصل دوم

تجرد نفس انسانی

۵۷

- درآمد

۵۷

- متن داستان دوم

۵۹

- شرح

۶۰

مجرد بودن جان آدمی

۶۲

شواهدی بر تجرد نفس

۶۲

شاهد نخست

۶۵

چگونگی دیدن صورت مثالی

۶۹

شاهد دوم و سوم

۷۰

شاهد چهارم و پنجم

۷۱

توضیحی در باب اصطلاح صوفی

۷۴

جایگاه بدن در انسان

۷۶

- نکات رمزی اولی فصل دوم

۷۶

۱. اشاره به دو گروه پاکان و ناپاکان

۷۷

۲. اشاره به نزاع میان پاکان و ناپاکان

77	۳. اشاره به خوگرفتن انسان‌ها به زندگی دنیا و غرق شدن در آن	—
79	تأثیر نماز در قیامت	—
79	۴. مقصود از حاکم	—
80	— دو نکته	—
80	۱) اهمیت معرفت نفس در سلوک الی الله	—
83	خواب شاهدی بر تجرد نفس	—
84	وجه تعلق نفس به بدن	—
85	۲) نورانی بودن هویت نفس و ظلمانی بودن هویت بدن	—

فصل سوم

ملاقات خداوند با گذر از دنیا

89	— درآمد
89	— متن داستان سوم
91	— شرح
91	— مراد از تمثیلات این داستان
91	۱. حضرت سلیمان ﷺ
92	۲. مرغ رسول
92	۳. بلبل
93	۴. آشیانه
93	— ادامه شرح داستان
97	— ذکر چند نمونه از شهود حضرت حق
98	انواع مشاهده
99	لقاء الله
102	— جمع‌بندی فصل سوم

فصل چهارم

جان انسان، جام جهان نما

۱۰۷	— درآمد
۱۰۸	— متن داستان چهارم
۱۰۹	— شرح فصل چهارم
۱۱۳	— نکات رمزی تأویلی این داستان
۱۱۹	— ضرورت از بین بردن انانیت
۱۲۸	— تناسب کمالات با مراتب وجودی
۱۲۹	— توصیه هایی برای قطع تعلقات
۱۳۱	— مراد از عالم عقل و مافوق آن
۱۴۰	— استقامت بر عمل
۱۴۴	— جمع بندی فصل چهارم

فصل پنجم

ریاضت، شرط رهایی از نفس اماره

۱۴۵	
۱۴۷	— درآمد
۱۴۸	— متن داستان پنجم
۱۵۰	— شرح فصل پنجم
۱۵۰	— مراد از اجساد هفت نه
۱۵۵	— پای نهادن بر نفس اماره برای رهایی از وابستگی ها
۱۵۶	— حقیقت و چگونگی پدیدار شدن نفس اماره
۱۵۸	— نفس لوامه
۱۶۰	— نفس مطمئنه

۱۶۱	— ویژگی‌های گرایش‌های خاکی نفس
۱۶۴	— نفس اماره، دنیا و شیطان
۱۷۰	— نفس اماره از منظر قرآن کریم
۱۷۰	وسوسهٔ نفس
۱۷۰	هوای نفس
۱۷۰	شهوت
۱۷۱	— مراتب انسان در برابر نفس اماره
۱۷۲	مرتبهٔ نخست: سرسپرده
۱۷۲	مرتبهٔ دوم: مبارز کم‌توان
۱۷۴	مرتبهٔ سوم: پرهیزگار پیروز
۱۷۶	مرتبهٔ چهارم: نجات یافتهٔ شرم‌سار
۱۷۷	مرتبهٔ پنجم: وارستهٔ کامل
۱۷۹	آموزه‌های سلوکی در متون دینی
۱۸۱	— ریاضت شرعی، راه مبارزه با نفس اماره
۱۸۷	— راه‌های ریاضت برای مقابله با نفس اماره
۱۸۷	۱. تبعیت نکردن تدریجی (مبارزه از راه مدارا)
۱۸۸	۲. جنگیدن با میل (مبارزه از راه عمل به ضد)
۱۹۳	۳. دعا کردن برای دیگران
۱۹۴	۴. موعظه و یاد مرگ
۱۹۷	رعایت اعتدال و تدریج
۱۹۸	— اهمیت ارتباط همیشگی با خداوند سبحان

فصل ششم

اشتیاق سالک به عالم نور و نزاع دنیا طلبان با او

۲۰۹	— درآمد
۲۱۰	— متن داستان ششم
۲۱۲	— شرح فصل ششم
۲۱۴	— توضیح تمثیل‌ها
۲۱۴	خفاش
۲۱۵	حریا
۲۱۶	لذت حقيقی انسان
۲۳۳	لذت عارفان، لذتی برتر
۲۴۲	مرگ طبیعی و مرگ اختیاری
۲۴۶	مزاحمت‌ها، زمینه عروج
۲۵۰	— مروری بر این فصل

————— فصل هفتم —————

کتمان سرّ، شرط سلوک

۲۵۵	— درآمد
۲۵۵	— متن داستان هفتم
۲۵۸	— شرح فصل هفتم
۲۶۴	کتمان اسرار، شرط سلوک
۲۶۶	آسیب‌های افشاری نابه جای اسرار
۲۶۷	قاعدۀ کلی در شناخت اهل عرفت
۲۶۸	عالم غیب و شهادت (نور و ظلمت)
۲۷۰	انواع ایمان: ایمان به غیب و ایمان برخاسته از شهود
۲۷۳	ویژگی‌های «مقربان»
۲۷۴	سرّ ربوبيت (سرّالقدر)

۲۷۸	معنای سرّالقدر
۲۷۹	نمونه‌هایی از سرّالقدر
۲۸۲	آشکاری حقایق نزد سالک واصل
۲۸۲	جهان‌های باطنی و خزانه‌های اشیا
۲۸۶	جایگاه تقيه

— فصل هشتم —

غفلت از خود، مانع اصلی سلوک

۲۸۹	— درآمد
۲۸۹	— متن داستان هشتم
۲۹۳	— شرح فصل هشتم
۲۹۸	بررسی مثال‌های این فصل
۲۹۸	حقیقت روح آدمی، از عالم نور
۳۰۰	ویرگی گلشن قدس و موجودات نورانی
۳۰۲	صوت خوش
۳۰۳	عالم نور، منشأ خوبی‌ها
۳۰۴	وطن حقیقی انسان
۳۰۹	دل خوشی به دنیا
۳۱۰	مصیبت دنیاطلبی
۳۱	حال خوش (تنبهی به یاد وطن اصلی)
۳۱۶	ارزن دنیا
۳۱۹	القائنات ملکی (صدای فرشتگان)
۳۲۱	نفحات الهی
۳۲۴	مرگ، ورود به بزرخ و قیامت

- قیامت، روز آشکاری حقایق ۳۲۷
- خلع بدن در دنیا و آخرت ۳۲۸

فصل نهم

فنای عارفان

- درآمد ۳۳۷
- متن داستان نهم ۳۳۸
- شرح فصل نهم ۳۳۹
- مراحل کلان و خُرد در سلوک عرفانی ۳۴۲
- تقسیم سه‌گانه مراحل سلوکی: ریاضت، عشق، فنا ۳۴۳
- 1. مرحله ریاضت
- 2. مرحله عشق
- 3. مرحله فنا
- بیانی دیگر از سه‌گانه ریاضت، عشق و فنا ۳۷۴
- ذوق ۳۷۵
- شوق ۳۷۶
- عشق ۳۷۶
- وصل ۳۷۶
- فنا ۳۷۷
- مراحل سلوک از منظری دیگر (سه‌گانه معرفتی سوانح، سکینه و فنا) ۳۷۷
- سوانح ۳۷۸
- سکینه ۳۷۸
- فنا ۳۷۹
- تقرب الهی ۳۸۱

— اشاره‌ای به محتوای فصل بعد —

۳۸۳

فصل دهم

زدودن زنگار از دل به طور کلی برای رسیدن به فنا

۳۸۷

— درآمد —

۳۸۷

— متن داستان دهم —

۳۸۹

— شرح فصل دهم —

۳۹۱

— انسان آینه تمام نما (قابل کل) —

۳۹۶

— عینیت قلب انسان با روح خداوندی —

۳۹۸

— مراد از حلیت حضرت حق —

۳۹۹

— راه رسیدن به فنا، ولایت اهل بیت علیهم السلام —

۴۰۰

— غبارروبی جان، شرط آینه تمام نما شدن —

۴۰۱

— مواطن استیداعیه و استقراریه —

۴۰۳

— حجاب‌های ظلمانی و حجاب‌های نورانی —

۴۰۴

— تحصیل طهارت، راه رهایی از تعلقات —

۴۰۵

— شرح حدیث «یا داؤد! فَرَغْ لِي بَيْتًا» —

۴۰۷

— ضرورت رفع کینه از جان —

۴۱۱

— انکسار دل، راهی به سوی حضرت دوست —

۴۱۳

— مراحل پنهان نفس —

۴۱۴

— شرح ضرب المثل «ی قدر اهل العزم تأثی العزم» —

۴۱۴

— «در خانه به کدخدای آنده همه چیز» —

فصل یازدهم

کاستی‌های سلوک در مراحل نهایی منجر به فنا (رفع باقی مانده آئیت)

۴۲۱	— درآمد
۴۲۲	— متن فصل یازدهم
۴۲۲	— شرح فصل یازدهم
۴۲۴	لزوم رعایت تدریج در سلوک
۴۲۰	رضایت از خود و کمالات خود به مثابه مانع سلوک

فصل دوازدهم

فنا؛ محو، نه نابودی اشیا

۴۳۹	— درآمد
۴۴۰	— متن داستان دوازدهم
۴۴۱	— شرح فصل دوازدهم
۴۴۴	مراد از خانه
۴۴۵	عدم انعدام در هنگام فنا از نظر سهروردی
۴۴۵	بقاءی بعد از فنا

— فهرست منابع

۴۴۹	كتاب
۴۵۱	مجله
۴۶۲	سایت
۴۶۳	— چکیده
۴۶۵	الملخص
۴۶۸	Abstract

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد بى پایان بر خدای متنان، همو که سالکان را ولی و واصلان را حفی است، خورشید حقیقتی که مغناطیس وجودش ذرات عالم را به سمت خود می کشاند و می يد. درود و صلوات بر رسول خاتم وآل او باد، آنان که باب به سمت خدا و دستگیر اهل دل در طی طریق الى الله انند. آنها که محبوب حق‌اند و مقصود خلقت.

اثر حاضر شرح رساله لغت موران نگاشته بزرگ فیلسوف اشراقی، صاحب کمالات معنوی و سیّاح عوالم علوی، حکیم شهاب‌الدین سهوروی ملقب به شیخ اشراق است.

حکیم سهوروی در همان ایام جوانی عقل را با دل آمیخت و از خوان پرمائده عارفان و فیلسوفان پیشین بهره برد و خود در نهایت، فلسفه جدیدی را در دوره اسلامی عرضه کرد و در برابر فلسفه مشاء، فلسفه اشراق را به عالم حکمت و فلسفه ارزانی داشت. وی از شهود و کشف و انوار و اشراقات هم بهره فراوانی

• لطایفی در سلوک •

داشت. دغدغه‌های عرفانی و سلوکی اش را در فلسفه اشرافی خود با تبیین‌ها و تحلیل‌های فلسفی همراه کرد.

این حکیم اشرافی افرون بر کتب فلسفی همچون حکمة الاشراق و مطارحات و تلویحات، رسائلی در قالب داستان و تمثیل یا رمز دارد که حقایق حکمی و عرفانی را در آن به صورت تمثیلی یا رمزی بیان کرده است که در عین حلوات و جذابیت، روانی و روشنی خاصی در بیان مضامین دارد و از این‌رو برای عموم مفید است.

از جمله این رسائل تمثیلی و داستانی، رساله لغت موران است که شیخ اشراف در آن، در دوازده فصل نکات و حقایق سلوکی را در قالب تمثیل‌های جذاب و قلم زیبا و گیرانگاشته است. این رساله با همه کوتاهی‌اش نکات بسیار ناب سلوکی را در خود جای داده است و به حقیقت می‌شود آن را به عنوان اولین رساله سلوکی برای عموم معرفی کرد. به نظر می‌رسد عموم فرهیختگان به راحتی می‌توانند با آن ارتباط برقرار کنند و از آن بهره ببرند. ما در این اثر که شرح رساله لغت موران است، تلاش کرده‌ایم در همین راستا مشی کنیم و نام آن را «لطایفی در سلوک» نهادیم.

در این شرح تلاش شد که یک دوره حقایق سلوکی به زبان ساده برای عموم فرهیختگان بیان شود و از نکاتی که سالک از همان آغاز باید بداند، دریغ نشود. از سویی در این وجیزه همت بر آن بود که سطر به سطر این رساله شرح گویایی پیدا کند، به گونه‌ای که مخاطب بتواند مستقیماً با خود رساله که به قلم پارسی قدیم نگاشته شده، ارتباط برقرار کند.

اینکه حقیر به این رساله و شرح آن پرداخته است، ماجرایی دارد که کمی در اینجا آن را بسط خواهم داد. سالیانی دور برخی از سروزان گله‌مند بودند که عرفان اسلامی با همه غنای بی‌نظیرش، چراکالای خواص است و در بازار عموم مشتاقان و فرهیختگان عرضه نمی‌شود؟ و از پیچیدگی متون و دقایق سنگین

•پیشگفتار•

عرفان، چه در عرفان نظری و چه در عرفان عملی و چه در رسائل مرتبط با سلوک، شکایت می‌کردند و از سویی بر تشنگی و اشتیاق عموم انگشت گذاشته و تقاضای اسلوب روان‌تر برای عرضه این حقایق ناب را داشتند.

حقیر از سال ۱۳۹۴ در شهر خود بنای بر پهن کردن بساط کار علمی برای عموم مشتاقان را داشتم. دست تقدیر حقیر را به سمت این رساله سوق داد و توفیق داشتم در ماه رمضان همان سال این رساله گران قدر را شرح کنم. شرح این رساله بابی به سمت اجابت آن تقاضا شد و توفیق بعدی آن بود که شرح مسئله سلوک به زبان ساده بعد از این رساله با شرح نمط هشتم و نهم اشارات، نگاشته حکیم بی‌بدیل، ابن‌سینا و سپس با شرح کتاب اوصاف الاشراف، نگاشته خواجه نصیر طوسی ادامه پیدا کرد و عملاً شرح سه رساله و کتاب به صورت یک سیر در مبحث سلوک برای عموم مشتاقان و فرهیختگان فراهم آمد.

توفیق دیگر حقیر در حوزه‌های علمیه در همین راستا و با همین دغدغه، درس «عرفان در وادی عمل» است که سالیانی چند بدان مشغولم که برخی از مباحث آن به صورت مکتوب درآمده‌اند؛ مانند کتاب آیین بندگی و دلدادگی که به اسرار نماز پرداخته است و نیز کتاب جرعه‌هایی از زلال معنویت که شرح مختصر زیارت امین‌الله و زیارت مطلقه دوم ابا عبد‌الله علیهم السلام است.

باری، آنچه در تابستان ۱۳۹۴ در ماه رمضان برای آن جمع مشتاق بیان شد به نظر رسید برای آنکه فایده‌اش عام شود، شایسته است به صورت کتاب و از هیئت گفتار به لباس نوشتار در آید. حضرت حجت‌الاسلام‌والمسلمین سید محمد‌حسین سعیدی حسینی خطه زحمت این امر را همراه با تحقیق متقبل شده و به شایستگی آن را به قلم درآورده‌اند و حضرت حجت‌الاسلام‌والمسلمین رضا درگاهی فریاد با دقت مضاعفی آن را خواندنی تر کردند. لازم است از هر دو بزرگوار صمیمانه تشکر کنم. خداوند سبحان بر عزت و سربلندی ایشان بیفزاید. و نیز از موسسه آموزشی پژوهشی نفحات برای همکاری‌های متعدد و

• لطایفی در سلوک •

به انجام رساندن این اثر و از انتشارات آل احمد علیه السلام برای چاپ و نشر کتاب سپاسگزارم. خداوند متعالی به ایشان اجر جزیل عنایت بفرماید.

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

سیدید الله یزدان پناه

۹ صفر ۱۴۴۶ برابر با ۲۴ مردادماه ۱۴۰۳